

Hallitukselle

Ahvenanmaan maakuntapäiviltä

Ahvenanmaan edustus Euroopan parlamentissa

Tiivistelmä

Maakuntapäivät tekee tällä esityksellä itsehallintolain 22 §:n mukaisesti aloitteen valtakunnan lainsäädäntövallan piiriin kuuluvassa asiassa.

Aloitteen tarkoituksena on muuttaa vaalilakia siten, että Ahvenanmaan maakunta muodostaa oman vaalipiirin Euroopan parlamentin vaaleissa. Ahvenanmaalla on laillinen oikeus vaikuttaa Euroopan unionissa (EU), ja esityksen myötä Suomi täyttäisi aiemmat lupauksensa Ahvenanmaan edustuksen kehittämiseksi Euroopan parlamentissa.

Maakuntapäivien aloiteoikeus

Itsehallintolain 22 §:n mukaan maakuntapäivät voi tehdä aloitteita valtakunnan lainsäädäntövallan piiriin kuuluvissa asioissa. Ahvenanmaan itsehallintolakia koskevan hallituksen esityksen (HE 73/1990 vp) perusteluissa ilmenee, että maakuntapäivillä on oikeus tehdä aloite asioissa, jotka kuuluvat valtakunnan lainsäädäntövaltaan. Aloitteoikeus koskee asioita, joilla on erityistä merkitystä maakunnalle, ja aloiteoikeus sisältää mahdollisuuden tehdä valtakunnan lainsäädäntöä koskevia ehdotuksia, joiden voimassaolo on alueellisesti rajoitettu.

Oikeutettu vaatimus edustuksesta

Kun Ahvenanmaa yhdessä muun Suomen kanssa hyväksyi liittymisen Euroopan unioniin (EU), merkittävä osa Ahvenanmaan lainsäädäntövallasta siirrettiin unionille. EU:n ja Ahvenanmaan toimivallan alat ovat pitkälti päällekkäisiä, joten toimivallan siirto oli Ahvenanmaan osalta suhteellisesti suurempi kuin muun Suomen osalta. Suomelle siirto hyvitetiin antamalla maalle edustus EU:n päättävissä elimissä, kun taas Ahvenanmaan itsehallinto voi vaikuttaa vain välillisesti Suomen kautta. Monissa asioissa, joissa päätökset aiemmin tehtiin Ahvenanmaalla, ahvenanmaalaisten on nyt yritettävä vaikuttaa EU:n päättäviin elimiin Suomen kautta.

Itsehallintoviranomaiset ovat Euroopan unioniin liittymisestä asti vaatineet, että Ahvenanmaan tulee saada oma edustajanpaikka Euroopan parlamenttiin. Ahvenanmaa on toistanut tämän vaatimuksen muun muassa maakuntapäivien käsitellessä Amsterdamin sopimusta, Nizzan sopimusta, perustuslaillista sopimusta sekä Lissabonin sopimusta.

Suomen lupaukset

Myös valtakunnan taholta vaatimusta on pidetty oikeutettuna. Jo vuonna 1994 Suomen hallitus ilmaisi, että Ahvenanmaan edustus Euroopan parlamentissa on perustuslaillisesti oikeutettu. Tämä on toistettu useaan otteeseen, muun muassa vuonna 2007, jolloin silloinen pääministeri Matti Vanhanen toi huipukokouksessa 21.–22.6. esiin Ahvenanmaan erityisaseman.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on käsitellyt kysymystä useaan otteeseen ja on pitänyt toivomusta Ahvenanmaan omasta edustajapaikasta täysin ymmärrettävänä ottaen huomioon Ahvenanmaan erityisaseman (PeVM 13/2006 vp) sekä pitänyt tärkeänä, että keskustelua Ahvenanmaan vaikutusmahdollisuuksista Euroopan parlamentissa jatketaan myös kansallisella tasolla (PeVM 1/2004 vp). Hallitus on todennut myös esityksessään HE 297/1994 vp, että maakunnan omaa suoraa edustusta Euroopan unionissa voidaan perustella Ahvenanmaan asemalla EU:ssa. Esityksessään HE 351/1994 vp hallitus totesi, että on heti käynnistettävä neuvottelut Ahvenanmaan maakunnan edustajalle tarkoitetusta Suomen 17. edustajanpaikasta.

Ahvenanmaalla EU:n legitimeettiiä on nakertanut puutteellinen vaikutusvalta. Maakuntapäivien käsitellessä Lissabonin sopimusta sen hyväksymistä epäroitiin suuresti. Valtioneuvosto teki sen seurauksena huhtikuussa 2009 periaatepäätöksen Ahvenanmaan osallistumisesta ja vaikuttamisesta EU-asioissa, minkä jälkeen maakuntapäivät viime hetkellä antoi tukensa Lissabonin sopimuksen voimaantulolle.

Periaatepäätöksessään valtioneuvosto toteaa, että on olemassa tarve hyvittää maakuntaa EU-jäsenyyden myötä tapahtuneesta toimivallan siirrosta unionille. Lisäksi siinä todetaan, että Suomen hallituksen tavoitteena on edistää pyrkimyksiä kehittää maakunnan vaikutusvaltaa Euroopan parlamentin työskentelyssä ja painottaa Ahvenanmaan kansainvälistä erityisasemaa ja itsehallinnollista asemaa tulevaisuuden yhteisötason neuvotteluissa parlamenttipaikkojen jaosta. Periaatepäätös on voimassa toistaiseksi.

Ahvenanmaan maakunnan lisäksi muutkin tahot ovat ymmärtäneet tämän lupaukseksi. Professori, akatemiatutkija Päivi Leino-Sandberg kirjoittaa 12.12.2017 eduskunnan perustusvaliokunnalle antamassaan E-kirjelmää koskevassa lausunnossa: ”Tältä osin on todettava, että valtioneuvoston periaatepäätös sisältää sangen selkeän sitoumuksen parantaa Ahvenanmaan mahdollisuuksia vaikuttaa EU:n päätöksentekoon mm. tilanteissa joissa paikkoja jaetaan uudelleen.”

Itsehallintoalueiden edustus Euroopan parlamentissa

Lainsäädäntövaltaa käyttävien alueiden oikeus edustukseen on noussut esiin Euroopan parlamentissa aikaisemmillä vaalikausilla, mutta se ei ole koskaan saanut edustajiston tukea. Myös komissio on ilmaissut selvästi, että tämä on Suomen sisäinen asia.

On siis selvää, ettei asiaan saada ratkaisua EU-tasolla. Myös muut jäsenvaltiot ovat saaneet huolehtia omien vähemmistöjensä eduista itsenäisesti. Esimerkkinä voidaan mainita Belgia, joka on taannut saksankieliselle vähemmistölleen suoran edustuksen Euroopan parlamentissa.

Poliittinen kysymys

Oman edustajapaikan antaminen Ahvenanmaalle Euroopan parlamentissa on puhtaasti poliittinen kysymys, koska Ahvenanmaan omalle vaalipiirille ei ole juridista estettä. Tämän tosiseikan ovat vahvistaneet sekä valtioneuvoston kanslia että eduskunnan perustuslakivaliokunta.

Degressiivisen suhteellisuuden periaate

EU:ssa sovelletaan niin sanottua degressiivisen suhteellisuuden periaatetta, minkä seurauksena väestöltään pienet maat saavat isompia maita enemmän edustajapaikkoja asukaslukuun suhteutettuna. Tämä periaate hyödyttää Suomea, joka ilman tätä periaatetta saisi vain 8 paikkaa seuraavissa europarlamenttivaaleissa, kun taas Saksa saisi 19 lisäpaikkaa.

Demokratiasyistä degressiivisen suhteellisuuden periaatetta tulee soveltaa myös Ahvenanmaan osalta.

Puutteelliset vaikutusmahdollisuudet

Nykyisessä järjestelmässä Ahvenanmaalla on mahdollisuus vaikuttaa Suomen kannanottoihin EU-lainsäädännön valmistelussa. Tämä järjestelmä ei ole kielellisten syiden sekä useimmiten lyhyiden valmisteluajkojen takia koskaan toiminut hyvin, mikä on myös todettu valtakunnan taholta. Esimerkiksi eduskunnan suuren valiokunnan mietinnössä nro 2/2003 vp tuodaan esiin, että on syytä yrittää löytää tapoja Ahvenanmaan viranomaisten kytkemiseen varhaisessa vaiheessa mukaan EU-asioiden käsittelyyn.

Tällä hetkellä Ahvenanmaalla koetaan, että kieliongelmat lisääntyvät sitä mukaa kun ruotsin osaaminen heikkenee ministeriöissä. Ahvenanmaalla ei ole mitään mahdollisuuksia osallistua valmisteluun, joka tapahtuu yksinomaan suomeksi. Tämä kehitys johtaa siihen, että Ahvenanmaan vaikuttamismahdollisuudet vähenevät entisestään. Komission uudet sanktiomahdollisuudet korostavat sen merkitystä, että Ahvenanmaalla on mahdollisuus vaikuttaa EU-päätöksiin hyvissä ajoin.

Nykyinen järjestelmä on puutteellinen myös sikäli, että Ahvenanmaan kannanotot otetaan huomioon neuvoston käsittelyssä mutta ei parlamentissa, vaikka parlamentti on Lissabonin sopimuksen voimaantulosta lähtien osallistunut lainsäädäntöprosessiin samoilla ehdoilla kuin neuvosto eräitä politiikan aloja lukuun ottamatta. Tämä on sekä merkillinen että epätydyttävä tilanne.

Itsehallintolain tuleva muutos

Suomen ja Ahvenanmaan välisistä periaatteellisesti tärkeistä kysymyksistä säädetään Ahvenanmaan itsehallintolaissa. Sen vuoksi olisi ollut toivottavaa tehdä muutos itsehallintolakiin, jossa jo nyt säädetään, että Ahvenanmaa muodostaa oman vaalipiirinsä Suomen eduskuntaa valittaessa. Koska asia on kiireellinen, ehdotetaan tässä vaiheessa muutosta vaalilakiin. Vastaavat määräykset tulee kuitenkin pitkällä aikavälillä sisällyttää itsehallintolakiin.

On huomattava, että voimassa oleva vaalilaki on ristiriidassa itsehallintolain kanssa. Itsehallintolain 68 §:n mukaan maakunta muodostaa oman vaalipiirinsä tasavallan presidentin vaalissa kun taas vaalilain 7 §:ssä sanotaan, että presidentinvaalissa koko maa muodostaa yhden vaalipiirin. ”Vaalipiiri” tarkoittaa yleisesti aluetta, josta valitaan yksi tai useampi edustaja johonkin elimeen.

Tässä aloitteessa ehdotetaan asian korjaamista siten, että vaalilaki vastaa itsehallintolakia, toki niin ettei maakunta valitse omaa presidenttiä. Itsehallintolakia tulee kuitenkin muuttaa myös tässä kohdin, koska toisin kuin valitsijamiesvaalien aikaan, enää ei voida pitää tarkoituksenmukaisena, että Ahvenanmaa muodostaa oman vaalipiirin presidentinvaalissa.

Ainutlaatuinen mahdollisuus

Brexitin seurauksena nyt tapahtuva EU-parlamentin paikkojen uudelleen jako antaa Suomelle ainutlaatuisen mahdollisuuden lunastaa antamansa lupaukset. Tämä on todennäköisesti viimeinen kerta lähitulevaisuudessa, jolloin Suomen kokoinen jäsenvaltio saa yhden lisäpaikan parlamentissa.

Suomen osalta olisi demokratian mukaista ja ansiokasta huolehtia itsehallintoalueen oikeuksista kunniakkaasti ja johdonmukaisesti. Se vahvistaisi Suomen asemaa oikeusvaltiona ja todennäköisesti toisi sekä Suomelle että Ahvenanmaalle paljon myönteistä huomiota aikana, jolloin EU:ssa on tarve saada hyviä esimerkkejä itsehallintoalueiden kohtelusta.

Asian valmistelu

Asiaa on valmistellut maakuntapäivien itsehallintopoliittinen valiokunta.

Edellä esitetyn johdosta ja Ahvenanmaan itsehallintolain 22 §:n nojalla maakuntapäivät esittää, että eduskunta hyväksyy seuraavan lain:

L A K I

vaalilain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 2. päivänä lokakuuta 1998 annetun vaalilain (714/1998) 7 §:n 1 momentti, 22 §, 31 §, 44 §:n 3 momentti, 165 §:n 3 momentti, 167 §, 169 §:n 1 ja 3 momentti, 176 §, 177 § ja 182 §, sellaisina kuin niistä ovat 44 §:n 3 momentti laissa 247/2002 ja 177 § laissa 496/2013, sekä
lisätään lakiin uusi 166 a § ja uusi 178 a § seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset

7 §

Vaalipiirit muissa vaaleissa

Presidentinvaalissa ja europarlamenttivaaleissa maa on jaettu kahteen vaalipiiriin siten, että Ahvenanmaan maakunta muodostaa yhden vaalipiirin ja muu maa yhden vaalipiiriin, jolloin Ahvenanmaan maakunnan vaalipiiri on sama kuin eduskuntavaaleissa. Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirissä valitaan yksi Euroopan parlamentin edustaja. Presidentinvaalissa noudatetaan mitä jäljempänä säädetään. Näiden vaalien teknisessä toimitamisessa noudatetaan eduskuntavaalien vaalipiirijakoa sen mukaan kuin jäljempänä säädetään.

3 luku

Äänioikeusrekisteri

22 §

Tiedottaminen Euroopan unionin muun jäsenvaltion kansalaisille kunnallisvaaleissa ja europarlamenttivaaleissa

Väestörekisterikeskuksen on hyvissä ajoin ennen kunnallisvaaleja ja europarlamenttivaaleja mahdollisuuksien mukaan toimitettava kaikille äänioikeuden edellytykset täyttävälle Euroopan unionin muun jäsenvaltion kansalaisille sopivalla tavalla tieto siitä, että heillä väestötietojärjestelmän tietojen mukaan tulee olemaan vaaleissa äänioikeus ja vaalikelpoisuus, sekä tieto menettelystä, joka on tarpeen äänioikeuden käyttämiseksi ja vaalikelpoisuuden toteuttamiseksi. *Euroopan parlamentin vaaleissa on annettava myös tieto vaalipiiristä.*

4 luku Ehdokasasettelun viranomaistehtävät

31 §

Ehdokashakemukset käsittelevä viranomainen

Ehdokashakemukset käsittelee

- 1) eduskuntavaaleissa vaalipiirilautakunta,
- 2) presidentinvaalissa Helsingin vaalipiirilautakunta,
- 3) europarlamenttivaaleissa Helsingin vaalipiirilautakunta ja Ahvenanmaan maakunnan vaalilautakunta, sekä
- 4) kunnallisvaaleissa kunnan keskusvaalilautakunta.

44 §

Ehdokaslistojen yhdistelmän ja presidentinvaalin ehdokasluettelon jakelu ja tiedoksisaattaminen

Helsingin vaalipiirilautakunta huolehtii presidentinvaalin ehdokasluettelon jakelusta, ja Helsingin sekä Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirilautakunnat huolehtivat europarlamenttivaalien ehdokaslistojen yhdistelmien jakelusta noudattaen soveltuvin osin, mitä 1 momentissa säädetään eduskuntavaalien ehdokaslistojen yhdistelmän jakelusta. Jos presidentinvaalin toisen vaalin ehdokasluetteloa ei voida toimittaa ennakkoonäänestyspaikkaan ennen toisen vaalin ennakkoonäänestyksen alkamista, vaalitoimitsijan ja vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että ehdokasluettelon tiedot ovat ennakkoonäänestyksen alkaessa ennakkoonäänestyspaikassa esillä oikeusministeriön määräämällä tavalla.

12 luku Europarlamenttivaalit

165 §

Oikeus asettaa ehdokkaita

Asetetut ehdokkaat ovat ehdokkaina koko maassa lukuun ottamatta Ahvenanmaata, missä ehdokkaat asetetaan Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirissä.

166 a § (uusi)

Ehdokasasettelu ja ehdokkaiden enimmäismäärä Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirissä

Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirissä on valitsijayhdistyksellä, jonka vähintään 30 vaalipiirin äänioikeutettua on europarlamenttivaaleja varten perustanut, oikeus asettaa ehdokas europarlamenttivaaleja varten. Kahdella tai useammalla valitsijayhdistyksellä on oikeus muodostaa yhteislista. Yhteislistalla ehdokkaita saa olla enintään neljä.

Muutoin on Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirissä valitsijayhdistyksen perustamisesta, valitsijayhdistyksen ehdokashakemuksesta, yhteislistan muodostamisen ja ilmoituksen antamisesta yhteislistasta soveltuvin osin voimassa, mitä näistä asioista tässä laissa säädetään. Ehdokasasetteluun liittyviä viranomaistehtäviä, joita Helsingin vaalipiirilautakunta hoitaa muutoin maan osalta, tulee Ahvenanmaan maakunnassa hoitaa Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirilautakunnan toimesta.

167 §

Kielto olla ehdokkaana useammalla listalla

Samoissa europarlamenttivaaleissa kukaan ei saa olla ehdokkaana useammassa kuin yhdessä Euroopan unionin jäsenvaltiossa. Sama henkilö saadaan samoissa vaaleissa asettaa vain yhden puolueen tai valitsijayhdistyksen ehdokkaaksi ja ainoastaan yhdessä vaalipiirissä.

169 §

Valitsijayhdistyksen perustaminen

Valitsijayhdistyksen perustamiseen ehdokkaan asettamiseksi europarlamenttivaaleja varten tarvitaan vähintään 2 000 äänioikeutettua henkilöä. Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirin osalta sovelletaan, mitä 166 a §:ssä säädetään.

Äänioikeutettu voi olla jäsenenä vain yhdessä valitsijayhdistyksessä. Jos hän on jäsenenä kahdessa tai useammassa valitsijayhdistyksessä, vaalipiirilautakunnan on poistettava hänen nimensä kaikista perustamisasiakirjoista.

176 §

Ilmoitus kaksoisehdokkuudesta

Jos Väestörekisterikeskus on saanut Euroopan unionin muun jäsenvaltion viranomaiselta ilmoituksen, että Suomessa vaalikelpoinen henkilö on asetettu kyseisessä valtiossa ehdokkaaksi samoissa vaaleissa, sen on viipymättä henkilön vaalipiirin mukaisesti annettava ilmoitus tiedoksi Helsingin vaalipiirilautakunnalle ja Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirilautakunnalle.

177 §

Euroopan unionin muun jäsenvaltion kansalaisen vaalikelpoisuuden tarkistaminen

Vaalipiirilautakunnan on viipymättä ilmoitettava Väestörekisterikeskukselle Euroopan unionin muun jäsenvaltion kansalaista koskevista ehdokashakemuksista. Väestörekisterikeskuksen on viipymättä lähetettävä vaalikelpoisuuden tarkistamista varten tarpeelliset tiedot hakemuksesta tällaisen ehdokkaan kotivaltion asianomaiselle viranomaiselle.

178 a § (uusi)

Vaalien tuloksen laskenta ja vahvistaminen Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirissä

Poiketen 178 §:n määräyksistä Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirilautakunnan ei tarvitse ilmoittaa maakunnan ehdokkaiden vahvistettuja äänimääriä ja vaaleissa annettujen äänten määrää Helsingin vaalipiirilautakunnalle.

Lisäksi vaalien tuloksen julkaisemisen osalta Ahvenanmaan maakunnan vaalilautakunnan tulee Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirissä huolehtia niistä tehtävistä, joista Helsingin vaalipiirilautakunta huolehtii 179 §:n sekä 180–182 §:n mukaisesti. Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirilautakunnan tulee kuitenkin ilmoittaa vaalien tulos Helsingin vaalipiirilautakunnalle Suomen säädöskokoelmassa julkaistavaa kuulutusta varten.

Jos Euroopan parlamentin jäsenen paikka tulee avoimeksi Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirissä eikä hänen sijaansa ole ketään, vaalipiirissä on viipymättä järjestettävä uusi europarlamenttivaali. Vaalin ajankohdan määrää ja ilmoittaa oikeusministeri. Ennakkoäänestys tapahtuu vain Ahvenanmaan maakunnan vaalipiirissä.

182 §

Euroopan parlamentin jäsenen valtakirjan kaava

Vahvistettuaan vaalien tuloksen *vaalipiirilautakuntien* on viipymättä laadittava kullekin valitulle valtakirja. Kullekin valitulle toimitettavan valtakirjan tulee kuulua seuraavasti:

"Europarlamenttivaaleissa, jotka toimitettiin ... päivänä ... kuuta ..., on ... asuva – – valittu olemaan Euroopan parlamentin jäsenenä parlamentin seuraavan kokouksen alusta lukien, kunnes seuraavien europarlamenttivaalien jälkeinen ensimmäinen parlamentin kokous alkaa.

Tämä todistus on parlamentin jäsenen valtakirjana."

Paikka ja aika.

Jos parlamenttipaikka on joutunut avoimeksi, *vaalipiirilautakunnat antavat* valtakirjan sille, joka tulee hänen tilalleen. Tässä tapauksessa valtakirja kuuluu seuraavasti:

"Koska sen jälkeen, kun – – on valittu ... päivänä ... kuuta ... Suomessa toimitetuissa europarlamenttivaaleissa olemaan Euroopan parlamentin jäsenenä, jäsenen paikka on hänen jälkeensä tullut avoimeksi, tulee vaalilain mukaan ... asuva – – hänen sijaansa Euroopan parlamentin jäseneksi.

Tämä todistus on Euroopan parlamentin jäsenen valtakirjana."

Paikka ja aika.

Tämä laki tulee voimaan ... ja sitä sovelletaan vuoden 2019 Euroopan parlamentin vaaleista lähtien.

Maarianhaminassa 13. kesäkuuta 2018

Gun-Mari Lindholm
puhemies

Veronica Thörnroos
varapuhemies

Viveka Eriksson
varapuhemies